

Timrava, Božena Slančíková (1867 – 1951)

Pred 60 rokmi zomrela spisovateľka realistka Božena Slančíková Timrava, ktorá sa narodila na evanjelickej fare v Polichne a žila u brata – farára v Ábelovej. Umrela v Lučenci..

TIMRAVE sa PÁČILI ĽAHTIKÁRI

Slovenka 48/2011, 29/11/2011, s. 80, 81; ALŽBETA REMIÁŠOVÁ; ČO NEBOLO V UČEBNICIACH

Timrava nepodľahla vo svojej tvorbe ani romantickosti ani sentimentalite, ako sa to obyčajne stáva ženám spisovateľkám. Len túžbam srdca sa neubránila - jej nešťastím bolo, že sa zamilovala do nepravého. Pred cudzími ľuďmi ostávala uzavretá ako kvet, ktorý sa rozvinie len v priaznivom domácom prostredí.

Literárnemu kritikovi Andrejovi Mrázovi sa Timrava zdala uzavretá, až pichľavá, jeho žena maliarka Lea Mrázová si všimla jej "vtip, iróniu a smiech v pohotovosti za drobnými ústami". Bystrú pozorovateľku Zoru Jesenskú úplne ohromila: "Táto stará pani, o dve generácie staršia ako my, bola vnímaním sveta, zorným uhlom, výbušným cítením, utajeným rebelantstvom, náruživou dychtivosťou a ironickým odstupom taká blízka, ale taká blízka nášmu cíteniu, taká v pravom slova zmysle moderná." Ctitelia jej noviel a poviedok Skúsenosť, Všetko za národ, Hrdinovia, Veľké šťastie, Bez hrdosti, Ťapákovci, Skon Paľa Ročku a ďalších radi navštevovali jej rodné Polichno takmer ako pútnické miesto.

Tamojší Slančíkovci mali vo svojom erbe vytrvalosť a vernosť: Dvadsaťosemročný evanjelický farár Pavel Slančík si do odľahlej novohradskej dediny dovedol 16-ročnú mladomanželku Máriu a ostali tam štyridsaťosem rokov - až do jeho smrti. Z ich jedenástich detí sa dožili dospelého veku štyri dievčatá - Irena, Izabela, Mária, Božena, a dvaja chlapci - Pavel a Bohuslav - Boženino dvojča. Mladá matka musela byť obdivuhodná žena, keď popri vedení domácnosti zvládla toľko detí. Všetky sestry mali literárny talent, jeho silu si skúšali v domácom časopise Halúzka. Irena bola zo sestier najkrajšia i najveselšia, Božena zasa najuzavretejšia.

Božena nerada bývala v strede pozornosti, preto ju málokedy nájdeme na skupinových fotografiách. V Polichne nikto nevedel, že píše do časopisov. Jej vlastné sestry sa to dozvedeli až po uverejnení novely Mojžík, "keď sa bála večer vyjsť na ulicu, aby ju gazda, ktorého tak verne opísala, nezbil". Jej známe postavy - Iľa-kráľovná, Anča-zmija, bezočivá Jozefa Jakubovičová, malomeštiacka vdova Bukovičová, cynický Samko Jablonský, alkoholik Mojžík a ďalšie majú pestrú škálu psychologicky dobre vykreslených vlastností. Len spisovateľkin módný vkus ostával čiernobiely: vždy nosila šaty bez kvietkov a iných vzoriek, v mladosti biele, v staršom veku čierne. Nevedela sa pretvarovať, bývala otvorená, pravdovravná. Keď uvidela svoj portrét, ktorý asi po päťdesiatich sedeniach namaľovala Lea Mrázová, s nevôľou zhíkla: "Či som to ja, tá striga? Či som ozaj taká špatná? Vlasy ani zo slameného šúpoľa..." Aj jej tvrdohlavosť sa v staršom veku ešte vystupňovala: hoci bola chorá (trpela na vysoký tlak, srdce, oči), odmietala lieky i diétu stravu a svojej opatrovateľke, neteri Zlatke, dcére brata Bohuslava, vyčítala, že ju trápi hladom.

ZAMILOVANÁ DO NEPRAVÉHO

V zvodoch tela bola Timrava cudná ako všetky vtedajšie dievčatá ani pri kúpaní sa v potoku neukazovali chlapcom nahé plecia či kolená. Hoci sa nevydala, vedela sa prudko zamilovať. Jej najväčšou láskou bol lahtikársky učiteľ Ľudovít Čipkay, o ktorom snívali viaceré dievčatá. Jej sestra Mária o ňom prezrádza: "Bol to veľmi zábavný spoločník, dobrák, ale trocha čudák. Nadovšetko ho zaujímala poľovačka a rád si vypil. Vtedy zabudol i na to, že treba učiť deti." Čiernovlasý, čiernooký Ľudovít bol od nej mladší, čo sa v tom čase pokladalo za nevhodné. Jej cit bol silnejší než dievčenská ostýchavosť: aby svojho milého mohla uvidieť, denne navštevovala jeho sestru. Svoju beznádejnú zaľúbenosť opísala v novele Bez hrdosti a ušla pred ňou až na Oravu, kde prijala miesto spoločníčky malomeštiackej vdovy. Po krátkom čase i odtiaľ zutekala. Božena už v mladosti tušila, že sa nevydá: "Uvidíte, Irenka sa vydá i vy všetky sa vydáte, len ja nie. S mojou povahou sa ja neviem k nikomu tak blízko dostať..." Pravdepodobne najväčšou chybou bolo, že sa zamilovala do nepravých - nie do seriózných mládencov, ale do záletných lahtikárov a pôžitkárov. "Timrava sa mohla vydať, veď bola pekné a strojné dievča," spomína si jej synovec Michal, syn sestry Ireny. "O jej ruku sa vážne uchádzal Štefan Algöver, evanjelický farár v Závadke. Bol charakterný, národne uvedomelý človek, ale mal málo jemnosti a jeho prostorekosť ho k Timrave nepribližovala. Mala i viac uchádzačov, ale na podrobnosti sa už nepamätám." Keď raz uvidela ktorúsi ženu žehliť mužovi košeľe, pohľadovo vyprskla: "Pre toto by som sa mala vydať?" Ktovie, ako by sa bolo skončilo jej prípadné manželstvo...?

MILOVALA DETI

Spisovateľkin sused v Ábelovej, kam sa s matkou presťahovali po otcovej smrti v roku 1909 k bratovi Bohuslavovi, bol svedkom skrývaného dojatia, aké v nej vyvolávali deti. "Stalo sa raz, keď sme boli na večernom posedení, že moja žena chcela na chvíľu odbehnúť domov a pozrieť deti, či spia. Teta Božena sa ponúkla, že pôjde tiež. Šli sme. Deti spali. Všetky tri spolu. Teta si sadla na posteľ a dívala sa dlho bez slova na ne. Neponáhľala sa naspäť do spoločnosti. Ktovie, aké city a myšlienky hýbali jej dušou..."

Vlastné deti jej nahrádzali netere a synovci, zaujímala sa o najmenších i dospievajúcich aj o ich kamarátov, veľa času prežívala v ich blízkosti: "V lete od piatej-šiestej popoludní sa na dadovskom dvore hrával volejbal. Vytiahli sme sieť, ktorá mala stále miesto v byte tety Boženy. Ešte ani sieť nebola pripravená a teta už bola na svojom mieste - na drevenej lavici, pri schodíkoch do jej bytu. ...vždy bola verným fanúšikom, prežívala radosť z hry s nami," spomína si učiteľ Viliam Saktor. Synovcom a neteriam rada vlastnoručne chystala pohostenie, vyprážala pampúchy, ponúkala jej preslávený jahodový likér. S mladými zašla neraz i do krčmy! Rada prijímala pozvania na stužkové slávnosti maturantov i divadelné predstavenia lučeneckej mládeže.

V Lučenci, pri rodine brata Bohuslava, žila po roku 1945. Keď v roku 1947, dostala titul národnej umelkyne, spojený s finančnou odmenou, i čestný dôchodok, založila nadáciu na podporu študentiek z chudobných rodín.

Narodila sa v roku 1867, v storočí, ktoré malo agresívnu povahu odnáródňovania - pod vplyvom manželiek sa odnáródnilo aj obaja Timravini bratia. Úzke citové puto ju spájalo s jej dvojčaťom

Bohuslavom, ktorý zomrel v lete roku 1951. Spisovateľky sa jeho smrť veľmi dotkla, smutne poznamenala: "Tento rok pôjdem aj ja. Keď sme sa naraz narodili, spolu aj zomrieme." Jej tušenie sa naplnilo: po mozgovej príhode 27. novembra 1951 v Lučenci zomrela.

Foto a citáty zo zborníka Timrava v kritike a spomienkach

ALŽBETA REMIÁŠOVÁ